

– Даже после гибели Арины?

– Ну да... Понимаешь, в жизни одни события уравниваются другими. Одна и та же мелодия может прозвучать вначале в миноре, а затем в мажоре. Или наоборот» (подчеркнуто мной. – О. Ч.) (Водолазкин 2019:111-112).

Идейная многоплановость романа «Брисбен», соответственно формируя усложненную многочисленными сюжетными ответвлениями целостность текста, сознательно программирует многозначность его последующих рецензий, как будто целенаправленно провоцирует на критику. Думается, прежде всего этот роман следует прочитывать как развернутую во времени метафору утопического мифа об идеальной мечте, стоящей по иную сторону от реальности.

Литература:

Барт 2002: Барт, Р. *Ролан Барт о Ролане Барте*. Москва: Ad marginem Сталкер, 2002.

Водолазкин 2019: Водолазкин, Е. *Брисбен*. Москва: АСТ, 2019.

Женнет 1998: Женнет, Ж. *Фигуры*. В 2 т. Т. 1–2. Москва, 1998.

Eka Chkheidze

Georgia, Tbilisi

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

The Ruthlessness of the Soviet Regime on the Basis of One Georgian Story

November 18, 1983 was one of the most notable tragic dates in the bloody history of Soviet Georgia, the day when seven armed youngsters tried to hijack the plane from Tbilisi airport. The attempted hijacking ended with failure: the plane landed back at Tbilisi airport. Totally 7 people died.

This confrontation is clearly seen in Kote Jandieri's story "Invitation to the Movie", which is distinguished by the feeling of predestination and

tragic pathos. In this story not only representatives of different generations fail to understand each other and fight, but young people, friends and close people do not understand each other.

Key words: Soviet Georgia, Kote Jandieri, Attack on the airplane.

ეკა ჩხეიძე

საქართველო, თბილისი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

საბჭოთა რეჟიმის დაუნდობლობა ერთი ქართული მოთხრობის მიხედვით

საყოველთაოდ ცნობილმა ტერორისტულმა შეტევამ ნიუ-იორკსა და ვაშინგტონზე 2001 წლის 11 სექტემბერს რადიკალურად შეცვალა ხალხის დამოკიდებულება თვითმფრინავების გატაცებასა და ტერორისტული აქტების მიმართ. 21-ე საუკუნის დასაწყისში დატრიალებულმა ამ საშინელმა ტრაგედიამ თავისებურად ჩამოაცილა ყოველგვარი რომანტიულობის ბურუსი ადამიანების მიმედვლად აყვანისა და ძალადობის სხვადასხვა ფორმას, თუნდაც ეს ტირანიის წინააღმდეგ მიმართული პროტესტითა და დიქტატურის დაუმორჩილებლობით ახსნილიყო. ამდენად, საბჭოთა იმპერიაში მომხდარი ტრაგედიის (რომლის შესახებაც ქვემოთ ვისაუბრებთ) მონაწილეთა გამართლება თუ გამტყუნება კი არ არის ამ სტატიის მიზანი, არამედ იმის ჩვენება, თუ როგორ აისახა იმ უბედურებით გამოწვეული საზოგადოებრივი განხეთქილება ქართულ მწერლობაში (კონკრეტულად კოტე ჯანდიერის მოთხრობაში „დაპატიჟება კინოში“).

საბჭოთა საქართველოს სისხლიან ისტორიაში ერთ-ერთი გამორჩეულად ტრაგიკული თარიღია 1983 წლის 18 ნოემბერი, როდესაც შვიდმა შეიარაღებულმა ახალგაზრდამ სცადა თვითმფრინავის გატაცება თბილისის აეროპორტიდან თურქეთში გაქცევის მიზნით. გატაცების მცდელობა მარცხით დამთავრდა: თვითმფრინავი ისევ თბილისის აეროპორტში დაეშვა. სულ დაიღუპა 7 ადამიანი: ორი პილოტი და ბორტგამცილებელი, ორი მგზავრი და ორი გამტაცებელი; 10 კაცზე მეტი დაშავდა თვითმფრინავის შტურმის დროს.

მთელი საქართველო ადევნებდა თვალს სასამართლო პროცესს, რომლის შედეგადაც 14 წლით პატიმრობა მიუსაჯეს ერთადერთ გოგონას, რომელიც გატაცებაში მონაწილეობდა, შემდეგ კი დახვრიტეს არა მარტო სამივე გადარჩენილი გამტაცებელი, არამედ ერთი სასულიერო პირიც, რომელსაც საერთოდ არავითარი დანაშაული არ მიუძღოდა. სავარაუდოდ, მისი დახვრეტა კომუნისტებს სჭირდებოდათ იმისთვის, რომ საზოგადოებას გაეცნობიერებინა – რეჟიმი არავითარ დათმობაზე არ წავიდოდა და ყველა დაუმორჩილებელ პიროვნებას ასე მოსპობდა.

ძალზე მნიშვნელოვანია იმის გათვალისწინებაც, საბჭოთა იმპერიის არსებობის რომელ კონკრეტულ პერიოდს დაემთხვა ეს ტრაგედია: 1983 წელს საბჭოთა კავშირი „ახლებურად იწყებდა ცხოვრებას“. ხელისუფლების სათავეში მოექცა კაცობრიობის ისტორიაში თავისი სისასტიკით გამორჩეული სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტის თავმჯდომარე იური ანდროპოვი, რომელსაც (მის თანამდებობას თუ გავითვალისწინებთ) სავსებით ნათელია, როგორი წარსულიც ექნებოდა. მან ნებისმიერი მეთოდით (როგორც ახასიათებდათ ნამდვილ სტალინისტებს) დაუნდობელი ბრძოლა გამოუცხადა კორუფციონერებსა და სოციალისტური საკუთრების მფლანგველებს. ამავე დროს ყოველ რიგით მოქალაქეს უნდა ეგრძნო დისციპლინის მთელი სიმკაცრე: მაგალითად, სამუშაო დროს კინოთეატრში რომ აღმოეჩინათ „შემმოწმებლებს“ ვინმე „დამრღვევი“, მას უთუოდ სერიოზული პრობლემები შეექმნებოდა.

ასე რომ, ანდროპოვის ეპოქა მკვეთრად განსხვავდებოდა ბრეჟნევის „უმრაობის ხანისაგან“ და ყოვლად მიუღებელი იყო კომფორტის მოყვარე ქართული საზოგადოებისათვის. ამ დროს კიდევ უფრო გამძაფრდა იმის შეგრძნება, რომ ქართველები უკეთესი ბედის ღირსნი ვიყავით და რომ არა დამპყრობლების მიერ შექმნილი დიქტატურა, ჩვენ ლამის სამოთხეში ვიცხოვრებდით. ცხადია, ამ შეგრძნებას ამძაფრებდა ე. წ. „რკინის ფარდა“, რომლის იქით არსებულ გაიდეალებულ რეალობაში რა ხდებოდა, იმაზე ძალიან ბუნდოვანი და არასწორი წარმოდგენები გვქონდა შექმნილი. ამიტომ თვითმფრინავის გამტაცებლები საზოგადოების ნაწილმა მხოლოდ რეჟიმის მსხვერპლადა და პირობითად დამნაშავედ მიიჩნია.

როგორც ჩანს, ამ გარემოებამაც განაპირობა ის, რომ კომუნისტების მიერ ხალხის დაშინების მიუხედავად, მაინც მოხდა მათთვის სრულიად გაუთვალისწინებელი რამ: არც ისე ცოტა ადამიანმა ხელი მოაწერა გამტაცებლების შეწყალების თხოვნას, თუმცა რეჟიმმა დამნაშავეები არ დაინდო და ამ პეტიციაზე ხელმოწერთა ნაწილსაც შეწყალების თხოვნაზე უარი ათქმევინა. საზოგადოება ორად გაიყო: ერთი ნაწილი ყველაფერში გამტაცებლებს ადანაშაულებდა და სასამართლოს უმკაცრეს განაჩენს მთლიანად ამართლებდა, მეორე ნაწილი კი ამ ტრაგედიაში უპირველესად რეჟიმის, შემდეგ კი გამტაცებლების დანაშაულს ხედავდა.

ეს დაპირისპირება კარგად ჩანს კოტე ჯანდიერის მოთხრობაში „დაპატიჟება კინოში“, რომელიც გამოირჩევა განწირულების შეგრძნებითა და ტრაგიკული პათოსით. ამ მოთხრობაში არა მარტო სხვადასხვა თაობის წარმომადგენლები ვერ უგებენ ერთმანეთს და ჩხუბობენ, არამედ თავად ახლგაზრდებს, მეგობრებსა და ახლობელ ადამიანებს არ ესმით ერთმანეთის. ამიტომ იღუპება ნინცო, კვდება სიყვარული და, როგორც მოთხრობელი ამბობს: „ყველაფერი ეს იმიტომ მოხდა... რომ შენს ბაბუებს არ აღმოაჩნდათ უნარი, შენს მამებს კი ძალა – ყვარებოდათ ერთმანეთი, ყვარებოდათ ეს ბინძური ბოსელი, რომელსაც მშვენიერი სახელი – დედამიწა ჰქვია“ (ჯანდიერი 2009: 185).

ცნობილი ლიტერატურათმცოდნე ლალი ავალიანი ამ მოთხრობის შესახებ წერს: „კოტე ჯანდიერის მოთხრობის ეპიგრაფი, კლავდიუს ტიბერიუსს რომ ეკუთვნის, იმთავითვე მიგვანიშნებს უაზრო და უმიზნო ცხოვრების ამაოებასა და სიმძიმეზე. „აგერ უკვე ამდენი ხანია ყოველდღე ვკვდები“...

ასეთი განწყობისათვის გმირს უამრავი მიზეზი აქვს: მამის უაზრო დაღუპვა ავტოავარიაში (რაც ბოლდით ახრჩობს ბიჭს), უინტერესო სამსახური (მისი ნამდვილი მოწოდება მწერლობაა, თუმცა ორი წელია სტრიქონიც არ დაუწერია), გაუმხელელი სიყვარული და მეგობარი გოგოს უგუნური გათხოვება-გამოთხოვება; ახალგაზრდათა ჯგუფის ინფანტილური გაბრძოლება – თვითმფრინავის გატაცების მცდელობა უმძიმესი შედეგით, სულისშემხუთველი ატმოსფერო, გამეფებული ძალადობა, სკეპსისი და ცინიზმი, თითქოს გენებში გამჯდარი აბსტრაქტული შიში. ყველასა და ყველაფრისადმი ირონიული დამოკიდებულებიდან არც ისე შორია

მიზანთროპიამდე: საკუთარ სულში მზერაჩაბრუნებული გმირი სხვის გასაჭირსა და სატკივარს ნაკლებად ამჩნევს, ზოგჯერ ტკბება კიდევ საკუთარი პოზით, უსასოობითა და სნობიზმით.

მხოლოდ საყვარელი გოგოს ტრაგიკული და ფატალური (ისიც ბიჭის მამასავით ავტოვარიის მსხვერპლია) აღსასრული გამოაფხილებს მას, თვალებს აუხელს, მოყვასის სიყვარულით და შეცოდებით აუვსებს გულს და საკუთარ დანაშაულსაც აღიარებინებს. ეს ღვთიური სასჯელია რწმენადაკარგულთათვის, მათთვის, ვინც ღმერთი ეჭვის ჭიაზე გაცვალა“ (ავალიანი 2005: 102).

საგულისხმოა, რომ კოტე ჯანდიერმა მხატვრულ სამყაროში ერთ-ერთმა პირველმა წარმოაჩინა ეს ტრაგიკული ისტორია. „ჩვენს ირგვლივ კი რაღაც ხდებოდა... უჩვეულო ფუსფუსი მაგიდებთან, შემფოთებული სახეები, ფრაზების ნაგლეჯები... „გზები გადაკეტილია... აეროპორტიდან მიცვალეზულები მანქანებით მოყავთ... ფონიჭალაშიც ისვრიან“... „სისულელეა... რა შუაშია ფონიჭალა?... გარედან ცხრილავენ თვითმფრინავს“... (ჯანდიერი 2009: 157).

როგორც ცნობილია, ამ მოვლენამ საქართველოს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ბევრი რამ შეცვალა და თავისუფლების წყურვილი უფრო გააღვივა. დაბადებს დღეზე შეკრებილ მეგობრებს ბაბა ეუბნება: „ახლა ისინი თვალეზში უყურებენ სიკვდილს და სიკვდილთან ერთად იმ ადამიანებსაც, რომლებიც შეეწირენ მათ ბავშვურ „ომობანას“. ღმერთი იყოს მათი მსაჯული, რადგან ამქვეყნად არ მეგულება მოსამართლე, რომელსაც შეეძლოს სწორი მსჯავრის დადება. ანკი, როგორ შეძლება ამას, როდესაც ბრალდებულები, ისევე როგორც მათი მშობლები, თვითონ არიან მათი მსვერპლნი ჩვენში დაკანონებული კაცთმოძულეობისა და ტერორისა“ (ჯანდიერი 2009: 165). ამ მოვლენის მიმართ ადამიანთა დამოკიდებულება სხვადასხვგვარი იყო. საბჭოური იდეოლოგიური მანქანა ზომბიერბულ საზოგადოებას იოლად აჯერებდა თვითმფრინავის გამტაცებელთა ტერორისტობასა და მოლაღატეობაში. საზოგადოების ერთი ნაწილის აზრს გამოხატავს ნინცოს მამის, თამაზის, სიტყვები (ჯალიაშვილი 2012: 27): „ეგ გარეწრები და ერის მოლაღატეები კედელთან უნდა მიაყრდნო და ცოფიანი ძაღლებივით მიახვრიტო... არა, კი არ უნდა დახვრიტო,

ნელი სიკვდილით უნდა მოკლა, უნდა იგრძნოს, როგორ შესდის მუცელში გახურებული შამფური, რომ მერე სხვამ აღარ გაბედოს!“ (ჯანდიერი 2009: 167). ამ სიტყვების წარმოთქმის შემდეგ მოთხრობის ერთ-ერთი პერსონაჟი დასწვდა წითელი ღვინით სავსე ჭიქას და შეასხა ნინცოს მამას, ბატონ თამაზს, სახეში. ეს იყო ბუნებრივი რეაქცია. ყველაფერი ეს პროვინციული თეატრის სპექტაკლს ჰგავდა. გაუთავებელი, მრავლისმეტყველი პაუზებით.

„კოტე ჯანდიერი გადმოსცემს იმათ ცხოვრებას, ვინც გულით უყვარს და ვისაც უდიდესი ტკივილითა და თანაგრძნობით ხატავს; ეს მისი თაობაა, მისი სისხლი და ხორცი, „უდროობის დროის“, იდეალიზმისა და რომანტიზმის მსხვერვეს, საყოველთაო უნდობლობის, ურწმუნოებისა და გაცრუებული იმედების ყამის ნაყოფი. ეს არის დრო, როცა თითქოსდა მოჯადოებულ, დახშულ სივრცეში, ახალგაზრდობის ცხოვრება წრებრუნვას ჩამოჰკავს; ეს არის დრო, როცა ჩვეულებრივი გოგო-ბიჭები, უკუღმართ ვითარებასა და ურთიერთგაუცხოების გარემოში მოხვედრილი, აწმყოსა და მომავალში რაიმე ნათელ ნიშანსვეტს ვერ ხედავენ; უნიჭონი ან ხელმოცარულნი სულაც არ არიან, მაგრამ რისი გაკეთებაც შეუძლიათ, იმასაც ვერ აკეთებენ, ვისი სიყვარულიც ძალუმთ, იმის შეყვარებასაც გაურბიან“ (ავალიანი 2005: 100).

არ უნდა ვიფიქროთ, თითქოს ამ მოთხრობაში ავტორი ან თავის თაობას აიდვალავს და ეპოქის სისასტიკისა და კომუნისტური დიქტატურის გამო ამართლებს მთავარი გმირის ინფანტილურ, უმიზნო ყოფას ან თვითმფრინავის გამტაცებელთა დანაშაულს, თუმცა კი მოთხრობას თითქოს ერთგვარ ფონად გასდევს დიდი ქართველი მხატვრის ირაკლი თოიძის სიტყვები: „ვისი ბრალია?“ მოხუცებული მხატვარი, ცხადია, გულისხმობდა, რომ მხოლოდ თვითმფრინავის გამტაცებლები არ უნდა ყოფილიყვნენ პასუხისმგებელნი – საზოგადოება (ან მისი ნაწილი მაინც) აშკარად აკისრებდა ამ პასუხისმგებლობას კომუნისტურ პარტიას და მის გულმხურვე აპოლოგეტს – ცენტრალური კომიტეტის გენერალურ მდივანს.

წლების შემდეგ ვიქტორ დომუხოვსკისთვის მიცემულ ინტერვიუში ედუარდ შევარდნაძე ყველაფერს უარყოფდა. ამონარიდი ამ პუბლიკაციიდან: „... (გალიზიანებული): „ჩემი ბრალი არაფერი არ არის, მე ვერაფერს ვერ დამიმტკიცებთ, მოვალე არა ვარ გიპასუ-

ხოთ, ბოროტმოქმედი ხომ არა ვარ. თქვენ ჩემი დაკითხვის უფლება არა გაქვთ“.

ეს ფრაზა შემდეგ რამდენჯერმე გაიმეორა, მოვალე არა ვარ გიპასუხოთო, ეს მხოლოდ კეთილი ნება გამოვიჩინეო. მე ვუპასუხე, რომ ეს პარლამენტის კომისიაა და მოვალეა მიპასუხოს, რაზეც შევარდნაძემ მითხრა: „თქვენი პარლამენტი და პრეზიდენტი მგონი ძალზე მოცლილები არიან, რომ ამ საქმეს იძიებენ“.

განვუცხადე, რომ უფლება არა აქვს შეურაცხყოფა მიაყენოს პარლამენტსა და პრეზიდენტს. თვითონ იციან-მეთქი, რაზე იმუშაონ და რა გამოიძიონ.

შევარდნაძე: „მაშინ სხვა დრო იყო, ახლა ჩემთან ახალგაზრდები მოდიან, მეწარმეები, წინათ კი ასეთებს ვიჭერდით, მაშინ ასე იყო, მე თვითონ ბევრი რამ გავაკეთე იმისთვის, რომ ეს სისტემა შევცლილიყო, მე კი ყველანი მლანძღავდნენ, განსაკუთრებით თქვენი პრეზიდენტი, მტრად, დამნაშავედ მთვლიან. აი, ჩამოვალ საქართველოში და ყველაფერს აგისხნით.“

შევარდნაძე მართლაც ჩამოვიდა საქართველოში, მაგრამ „ყველაფერს აგისხნით“ ცარიელ სიტყვებად დარჩა, სამაგიეროდ ცეკას ყოფილმა გენერალურმა მდივანმა არ აპატია დომუხოვსკის „თვითმფრინავის ბიჭების“ დაცვა და მისი დადანაშაულება: ედუარდ შევარდნაძე საქართველოში ჩამოვიდა 1992 წლის 7 მარტს, ვიქტორ დომუხოვსკის დასაკავებლად 9 მარტს მილიცია შევიდა ოჯახში. პარლამენტის საგამომიებო კომისიის თავჯდომარე უკვე ბაქოში იყო გამგზავრებული. შევარდნაძე ითხოვდა აზერბაიჯანის მთავრობისგან ყოფილი მაღალჩინოსნის დაკავებას, მოგვიანებით მასთან „მხედრიონის“ წევრები ჩავიდნენ და დომუხოვსკი 1993 წლის 6 აპრილს ბაქოდან „მოიტაცეს“. ვიქტორ დომუხოვსკიმ პატიმრობაში 5 წელი და 7 თვე გაატარა.

კოტე ჯანდიერის მოთხოვნის მთავარ გმირი მთელი თაობაა, რომლის შესახებაც შეიძლება ითქვას ასეთი რამეც: მე-20 საუკუნის 70-80-იანი წლების საბჭოეთის თაობის ტკივილებს კარგად წარმოაჩენს სწრაფვა უცხოსაკენ. იქნებ სწორედ ამას უკავშირდებოდეს ტექსტში გრიგოლ რობაქიძის ხსენება ირაკლი თოიძის მიერ. ამ თაობისათვის რობაქიძე ის მწერალია, რომელმაც თავი დააღწია ტოტალიტარული რეჟიმის მარწუხებს. აღსანიშნავია, რომ ამ დროს გრიგოლ რობაქიძის ხსენება ჯერ კიდევ იკრძალებოდა და

ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად ქცეული მისი წიგნების წაკითხვა კომუნისტური რეჟიმის წინააღმდეგ ფარული პროტესტის გამოხატულება იყო. (ჯალიაშვილი 2012: 26) ირაკლი თოიძე უყვება „ჩაის სახლში“ მის მაგიდასთან მსხდომ ახალგაზრდებს: „გრიგოლ რობაქიძეს მოვესწარი, ყმაწვილებო. საოცარი თვალები ჰქონდა, ცეცხლოვანი. დღეში რამდენიმე საათს ბნელ ოთახში ატარებდა ხოლმე. თურმე ამ დროს გუგები ფართოვდება და თვალი განსაკუთრებულ ელვარებას იძენს“ (ჯანდიერი 2009: 145).

და მაინც, როგორი პოლიტიკური ჟღერადობაც არ უნდა ჰქონდეს ამ მოთხრობას, მისი მთავარი სათქმელი მაინც სულიერი კრიზისია, რადგან მხოლოდ საყვარელი გოგოს უცნაური დაღუპვა დაანახვებს გმირს, რომ სიცოცხლის შიში, სიყვარულის შიში და „დროის მოკვლა“ ეგოისტური უგუნურობაა: „მე ვწევარ ლოგინში. თვალები ღია მაქვს, ჩემი ტვინი კი დაკავებულია უცნაური, უაზრო გამოცანით: „ისევ ვწევარ თუ უკვე ვწევარ?“ საათი ექვსს აჩვენებს. განთიადია თუ მიმწუხრი, ვერ გაიგებ – ყველაფერი ერთთავად ცივ, ნაცრისფერ შუქშია გახვეული. პერიოდულად ჩამესმის გაუგებარი, მონოტონური ბგერა: რაღაც შრიალისა და ფხაჭუნის მსგავსი...“ (ჯანდიერი 2009: 122).

ესეც საბჭოთა ყოფის თავისებური მეტაფორა: „გაუგებარი, მონოტონური ბგერა: რაღაც შრიალისა და ფხაჭუნის მსგავსი...“

დამოწმებანი:

ავალიანი 2005: ავალიანი ლ. „შემოქმედება განმარტოებული ხელოვანის თავის შექცევა როდია“. *ჭაბუა ამირეჯიბიდან აკა მორჩილაძემდე*. თბილისი: გამომცემლობა „თეთრი გიორგი“, 2005.

ინტერვიუ: ვიქტორ დომუხოვსკის ინტერვიუ შვედრანძაძესთან. დამოწმებულია ვებგვერდის მიხედვით: <https://iberiana2.wordpress.com/segm/domuxovs-ki/>. 03/11/2019.

ჯალიაშვილი 2012: ჯალიაშვილი მ. „სიცოცხლის მისტერია“. კრიტიკა, 7. თბილისი: „ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა“, 2012.

ჯანდიერი 2009: ჯანდიერი კ. „დაპატივება კინოში“. *კონკიას ღამე*. თბილისი: გამომცემლობა „დიოგენე“, 2009.